

UDK: 343.343.2/.7(4)
Bibliid 1451-3188, 9 (2010)
Год IX, бр. 33–34, стр. 19–42
Изворни научни рад

др Драган ЈОВАШЕВИЋ¹

ЕВРОПСКИ СТАНДАРДИ И НЕФОРМАЛНЕ МЕРЕ У МАЛОЛЕТНИЧКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ

ABSTRACT

The paper analyses the place, role and significance of international and European standards, this primarily including the implementation of informal measures in juvenile criminal law in the Republic of Serbia. Actually, following the tendencies in a number of international and European documents that have been adopted recently within and under the auspices of the Organization of United Nations (Convention of Rights of the Child) as well as other documents adopted by regional organisations (Council of Europe) in 2005 Serbia adopted a separate Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Juveniles. In this way, this legal document has comprehensively defined the (material, procedural and executory) legal position of juveniles as offenders and as victims of criminal acts. With this aim our states has codified juvenile criminal law in a similar way as was done in the last few years by some other European states – France, Austria, Germany, Croatia, Macedonia, Bosnia and Herzegovina, etc. This paper presents the characteristics of correction orders as informal measures taken against juvenile offenders, their purpose as well as the conditions and ways they are implemented theoretically and practically.

Key words: International standards, Council of Europe, law, juvenile, criminal act, informal measures, correction orders.

ПОЈАМ МАЛОЛЕТНИЧКОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

Малолетничко кривично право представља део кривичног права државе које, због обиља специфичних решења у последње време у низу европских држава добија карактер самосталне правне (позитивно правне), али и научне

---

¹ Професор Кривичног права и Међународног кривичног права, Правни факултет у Нишу.

дисциплине.² Ради се, наиме, о посебној, заокруженој и аутономној целини која садржи низ специфичних решења у односу на пунолетне учиниоце кривичних дела. Неретко се стога у литератури за ову грану права употребљава назив пара-кривично право или квази-кривично право које се односи на малолетна лица. Дакле, малолетничко кривично право је скуп законских прописа којима се одређује кривичноправни статус малолетних лица (као учинилаца кривичних дела, односно малолетних лица као жртва кривичних дела).³ То је право које прописује посебан третман према малолетним учиниоцима кривичних дела. Тако овај назив за који се често у правној теорији одређује као криминално-политички постулат обухвата грану права са кривичноправним одредбама које се примењују на малолетне учиниоце кривичних дела и које одсликавају посебан, специфичан карактер ове гране права. То је право које се заснива на личности учиниоца деликта (*Taterstrafrecht*), а не на самом деликту (*Tatstrafrecht*). Другим речима, то је систем законских правних прописа којима се одређује систем кривичних санкција за малолетне учиниоце кривичних дела, а под одређеним условима и за пунолетне учиниоце, те поступак за изрицање и извршење ових санкција од стране надлежних државних органа.⁴ Стога се може рећи да малолетничко кривично право прелази оквире кривичног права јер обухвата не само кривичноправне одредбе материјалноправне садржине, већ и одредбе процесног и извршног кривичног права на начин, у мери и

² Термин малолетничко кривично право готово је уобичајен у правној теорији. Видети на пример: Г. Марјановик, *Македонско кривично право*, Општ дел, Скопје, 1998, стр. 361, Љ. Bavcon, А. Šelih, *Kazensko pravo*, Splošni del, Ljubljana, 1999, str. 230; Р. Novoselec, *Opći dio kaznenog prava*, Zagreb, 2004, str. 3. Но, у правној теорији се за ову грану права употребљава и назив „кривично право за малолетнике”. Оба ова термина асоцирају на кривично право „малолетничког карактера” које стоји насупрот пунолетничком кривичном праву. Тако: М. Шкулић, *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела*, Београд, 2003, стр. 368. У теорији се сматра да су први „посебни” малолетнички кривични закони донети почетком 20. века и то: у Великој Британији (Енглеска); 1908. године, у Белгији и Француској 1912. године и у Немачкој 1923. године.

³ З. Стојановић, *Кривично право*, Општи део, Београд, 2000, стр. 344. Интересантно је да се у делу немачке кривичноправне теорије јављају и таква мишљења да се овде ради о криминалитету лица која нису навршила 25 година живота. Видети: W. Sauer, *Kriminologie*, Berlin, 1950, p. 108.

⁴ У историји кривичног права се могу наћи и таква схватања према којима је прва пенитенсијарна установа за малолетне учиниоце кривичних дела основана на иницијативу римског папе Климента IX још 1703. године у Риму да би се касније овакве установе оснивале и у другим државама: Немачкој, Француској, Швајцарској и Великој Британији. Видети: Г. Марјановик, *Македонско кривично право*, Општ дел, op. cit., стр. 362.

у обиму који се односи на малолетне учиниоце кривичних дела.⁵ Малолетничко кривично право тако представља скуп (систем) законских прописа којима је регулисан положај (права и обавезе) малолетника у кривичном праву у целости. Ове одредбе се, прво, односе на: 1) појам и врсте малолетника као субјеката кривичног права (активни и пасивни субјект), 2) врсте, услове, сврху, садржину и начин прописивања и изрицања кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела, 3) поступак за изрицање кривичних санкција за малолетнике (који представља посебну, специфичну врсту кривичног поступка – специфичног по органима за покретање и вођење кривичног поступка и за изрицање кривичних санкција, архитектоници и току поступка и учешћу посебних вандсудских – посебно ванкривично-судских органа у поступку изрицања и извршења кривичних санкција) и, 4) поступак извршења изречених малолетничких кривичних санкција.

Низом одредби ово се садржински, а и по форми издваја из кривичног права које се иначе примењује према пунолетним учиниоцима кривичних дела. Под одређеним, законом предвиђеним, условима ово право се изузетно примењује и према пунолетним учиниоцима кривичних дела (у доба млађег пунолетства, дакле до навршене 21 године живота).⁶ Потреба да посебним кривичноправним третманом малолетника као учинилаца кривичних дела (а тиме и за издвајањем малолетничког кривичног права у засебну, специфичну грану позитивног правног система) је можда најпотпуније изражена у преамбули канадског Закона о кривичном гоњењу малолетника из 2002. године, где се као циљеви малолетничког кривичног права сматрају: 1) превенција криминалитета малолетника, 2) рехабилитација и реинтеграција малолетника у друштво, 3) адекватно санкционисање последице за извршење кривичних дела малолетних лица и, 4) доприношење дуготрајној заштити друштва.⁷

ИЗВОРИ МАЛОЛЕТНИЧКОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

У низу савремених европских држава у последње време дошло је до издвајања кривичноправних одредби које се односе на положај

---

⁵ Д. Јовашевић, З. Стевановић, „Појам и карактеристике малолетничког кривичног права“, *Ревизија за криминологију и кривично право*, Београд, број 1/2008, стр. 119-125.

⁶ Д. Јовашевић, *Лексикон кривичног права*, Београд, 2006, стр. 270.

⁷ Ж. Пру, „Канадски закон о кривичном гоњењу малолетника“, у: *Кривичноправна питања малолетничке деликвенције*, Београд, 2008, стр. 37-38.

малолетних учинилаца кривичних дела у посебно, специјално законодавство. Тиме је створен заокружени систем „малолетничког кривичног права” које уважава низ специфичности малолетних лица с обзиром на њихов узраст, социјално, психолошко и медицинско стање. Малолетни учиниоци кривичних дела одавно имају посебан статус. Разлог за то треба тражити у старосном добу у коме се налазе ова лица које је испуњено многобројним и непрестаним променама, добу које је прожето њиховим биолошким и психолошким, односно социјалним сазревањем, а то све захтева и прилагођавање мера кривичног права таквом узрасту. У тежњи да се криминално понашање малолетника спречи у корену с обзиром да од тога зависи умногоме и њихов будући живот, сва савремена кривична законодавства у односу на малолетнике показују посебно разумевање.

Тако је данас у Аустрији, Немачкој, Финској, Француској, Хрватској, Македонији, Републици Српској (унутар Босне и Херцеговине), али и у Републици Србији где је ова грана права формално издвојена из кривичног закона (законика). Прва држава која је пошла овим путем била је Финска. У Финској је још 1940. године, донет посебан Закон о младим преступницима (*Young Offenders Act*).⁸ Недавно је ова држава отишла корак даље доношењем још два законска текста која предвиђају примену кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела. То су: 1) Експериментални закон о малолетничкој казни (*Experimental Juvenile Punishment Act*), из 1996. године и, 2) Закон о малолетничкој казни (*Juvenile Punishment Act*), из 2004. године.⁹

У Немачкој је положај малолетника у кривичном праву уређен одредбама Закона о малолетничком кривичном правосуђу из 1974. године – *Jugendgerichtsgesetz*.¹⁰ Посебан „малолетнички кривични закон“ примењује се и у Француској где је у примени Ордонанса за децу и малолетнике (*Ordonnance No. 45-174*) од 2. фебруара 1945. године, доцније допуњена Законом број 2002-1138 од 9. септембра 2002. године. У кривичном праву Републике Аустрије положај малолетних учинилаца кривичних дела уређен је на специфичан начин Законом о

⁸ Act No. 262/1940.

⁹ Act No. 1058/1996; Act No. 1196/2004.

¹⁰ „Jugendgerichtsgesetz (JGG)”, усвојен је 1953. године, а данас је на снази верзија закона која је усвојена 11. децембра 1974. године (*Bundesgesetzblatt BGBl*) I, број 3427 са изменама и допунама од 8. јула 2008. године (*Bundesgesetzblatt BGBl*) I, број 1212.

малолетницима из 1988. године.¹¹ Државе у нашем окружењу установљавају посебан кривичноправни статус малолетних учинилаца кривичних дела. Такав је случај у Хрватској где је посебним законом уређена ова материја. Наиме, данас је у Хрватској у примени Закон о судовима за младеж из 1997. године.¹² Слична је ситуација и у Републици Македонији где је у примени Закон за малолетничка правда из 2007. године.¹³ У Републици Српској донет је посебан Закон о заштити и поступању са дјецом и малолетницима у кривичном поступку из 2010. године.¹⁴ Следећи европске стандарде, и у Републици Србији је при недавно изведеној радикалној реформи (у току 2005. године) у области кривичног права донет посебан Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (ЗОМУКД).¹⁵ На тај начин, малолетничко кривично право формално је издвојено из Кривичног законика, односно Законика о кривичном поступку и Закона о извршењу кривичних санкција. Данас је у Републици Србији наведени закон основни, непосредни извор малолетничког кривичног права које има примат у примени према малолетним учиниоцима кривичних дела, а под одређеним законским условима и према млађим пунолетним лицима. Но, као допунски извор малолетничког кривичног права у Републици Србији служе одредбе Кривичног законика, као помоћног извора кривичног права о малолетницима. Такође се као посредни извори малолетничког кривичног права јављају и други правни извори као што су: 1) међународни уговори, 2) судска пракса, 3) подзаконски акти (нормативни акти државних органа), 4) правна теорија и, 5) обичајно (неписано) право. Поменути се извори на посредан начин јављају као извор малолетничког кривичног права на начин и у обиму којим се употпуњују кривичноправне одредбе (материјалног, процесног и извршног кривичног права) које се односе на малолетна лица као учиниоце кривичних дела.

---

¹¹ „Jugendgerichtsgesetz (JGG)”, *Bundesgesetzblatt BGBl I*, број 599/1988.

¹² „Narodne novine Republike Hrvatske“, број 111/97, 27/98 и 12/2002. Видети: F. Hirjan, M. Singer, *Komentar Zakona o sudovima za mladež i kaznenih djela na štetu djece i maloljetnika*, Zagreb, 2002.

¹³ „Службен весник на Република Македонија“, број 87/2007.

¹⁴ „Службени гласник Републике Српске“, број 13/2010.

¹⁵ Закон је објављен у „Службеном гласнику Републике Србије“, број 85/2005, а ступио је на снагу 1. јануара 2006. године.

КАРАКТЕРИСТИКЕ МАЛОЛЕТНИЧКОГ КРИВИЧНОГ ПРАВА

У нашем кривичном праву, Законом о изменама и допунама Кривичног законика ФНРЈ из 1959. године, издвојене су одредбе о кажњавању малолетних учинилаца кривичних дела у посебно поглавље. Такође, у Законику о кривичном поступку биле су предвиђене посебне одредбе о поступку према малолетницима (чл. 464-504. ЗКП у Републици Србији у важности до доношења посебног закона 2005. године), док Закон о извршењу кривичних санкција (у Републици Србији само до 1. јануара 2006. године), предвиђа поступак, начин и услове извршења изречених малолетничких кривичних санкција. Тако је створено малолетничко кривично право са следећим карактеристикама:

- 1) Кривичноправне одредбе се не односе на лице које у време извршења кривичног дела није навршило 14 година (члан 2. ЗОМУКД). За таква лица употребљава се термин „деца” да би се означила категорија лица која нису активни субјекти кривичног права. Према њима је у потпуности искључена примена кривичног права, али они зато подлежу примени одредби неких других грана права (породичног права, права социјалног старања, прекршајног права и сл);
- 2) Строго посматрано, језичким и граматичким тумачењем појам „малолетног учиниоца кривичног дела” није могућ, јер кривичног дела нема без постојања кривице на страни његовог учиниоца (према објективно-субјективном схватању појма кривичног дела из члана 14. КЗ РС). Такође је појам кривице неспојив (инкопатибилан) са појмом детета, па чак и са појмом малолетника. Стога и сам Кривични законик употребљава прилично немушту формулацију „малолетник који је извршио противправно дело које је у закону предвиђено као кривично дело”. И даље, искључено је постојање и утврђивање кривице малолетних учинилаца кривичних дела у кривичном поступку;
- 3) Малолетничко кривично право као заокружени систем кривичноправних прописа који се примењују према малолетним учиниоцима кривичних дела је лишено бројних појмова и института које иначе познаје „класично, стандардно” кривично право које се примењује према пунолетним лицима као што су: кривица, казна, казнени и ретрибутивни систем, сразмерност казне степену опасности учиниоца и тежине учињеног кривичног дела, одмеравање казне за дела у стицају;
- 4) Систем малолетничког кривичног права требало би да буде подређен криминално-политичким циљевима – а то је васпитање малолетног

учиниоца кривичног дела и његово преваспитање (чиме се у први план ставља принцип васпитавања, а не принцип кажњавања). На тај начин је истакнут специјално превентивни карактер ове гране права чиме је напуштен његов дотадашњи „терапеутски карактер“;¹⁶

У теорији се стога истиче да су малолетничке кривичне санкције, у првом реду мере помоћи, мере социјализације са што мање елемената принуде, ограничења права и слободе и репресије, а све више мере помоћи, бриге, надзора и отклањања и предупредивања сметњи и услова за њихов нормалан и несметан развој и сазревање. То у крајњој линији и одговара тзв. Хаванским правилима које је УН усвојила 1990. године, која у односу на малолетне учиниоце кривичних дела захтева искључење или свођење на минимум било каквог облика лишења слободе (члан 11. тачка б);

- 5) Међу кривичним санкцијама које се примењују према малолетним учиниоцима кривичних дела примат имају васпитне мере над казном која представља изузетак изражен у примени казне малолетничког затвора.¹⁷ Закон познаје девет васпитних мера систематизованих у три групе: а) мере упозорења и усмеравања (које су у Републици Србији замениле раније постојеће дисциплинске мере), б) мере појачаног надзора и, в) заводске мере;
- б) Малолетничким затвором се може казнити само изузетно старији малолетник ако је извршио тешко кривично дело за које је предвиђена казна затвора преко пет година. Дакле, васпитне мере су основни облик реаговања друштва према малолетним учиниоцима кривичних дела.

---

¹⁶ Првобитни репресивни модел кривичноправног положаја малолетника истиче се по томе да је малолетник третиран као „деликвент у минијатури“, а његов правни положај је карактерисало блаже кажњавање зависно од узраста и нешто повољнији режим издржавања изречене казне који је дуго времена оспораван и подвргаван снажној критици посебно у 20. веку, те је постепено потискиван да би коначно педесетих година 20. века замењен заштитничким моделом да би крајем 20. века у овој области почео све више да се примењује и нови „правосудни модел или модел правичности“ према коме, „малолетник и његове потребе нису више оно што је примарно и о чему треба искључиво да се води рачуна, већ се у први план истиче жртва кривичног дела и интереси самог друштва чиме се истиче систем ресторативне правде“.

¹⁷ Према расположивим статистичким подацима (Саопштење 268. Републичког завода за статистику Републике Србије) у периоду од 1997. до 2002. године, на подручју Републике Србије од укупно изречених кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела заводске васпитне мере учествују са 1-2,7%, а казна малолетничког затвора са 0,6-1,7%.

При томе, у примени васпитних мера треба ићи постепено, степенасто. Наиме, приоритет у примени имају блаже васпитне мере (мере успозорења и усмеравања), а тек потом теже васпитне мере (мере појачаног надзора) и на крају заводске васпитне мере. Штавише, примат у примени имају не кривичне санкције, већ њихови супститути који имају карактер неформалне санкције при чему је и таква њихова примена сведена на најмању могућу меру,

- 7) Поред кривичних санкција, модерна кривична законодавства у Немачкој, Француској, Македонији, Словенији, Хрватској, Босни и Херцеговини и др., познају различите мере алтернативног карактера (супститути кривичних санкција) чија се примена препоручује према теорији неинтервенисања кад год је могуће избегавање кривичног правосуђа преко скретања кривичног поступка – диверзионог поступка (*diversion*), посебно када се ради о багателном, епизодном, примарном, ситуационом или случајном криминалитету.¹⁸ То су различите мере *sui generis* у виду васпитних налога, упутстава, забрана или препорука чији је циљ да се избегне или одложи вођење кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела. Заправо циљ је примене ових мера скретање поступка према малолетним лицима са кривичног права на друге гране права (нпр. породично право или право социјалног старања). Решење је у складу са чланом 40. став 3. тачка б. Конвенције УН о правима детета која захтева од држава потписница да предузму мере кад год је могуће и пожељно да се уведу мере поступања са децом и малолетницима која су прекршила закон без прибегавања судском поступку;¹⁹
- 8) Нови законски прописи предвиђају судску заштиту малолетника у поступку извршења изречених малолетничких кривичних санкција уместо раније постојеће заштите у управном спору;
- 9) Нове су и одредбе о надзору над извршењем васпитних мера. Судија за малолетнике који је изрекао васпитну меру и јавни тужилац за малолетнике врше надзор над спровођењем изречених васпитних мера.

¹⁸ У правној теорији се оспорава употреба термина „диверзиони модел“ кривичног поступка према малолетницима посебно када се има у виду практичан значај примене принципа опортунитета у поступку према малолетницима који се назива „диверзионим поступањем“ у немачкој кривичнопроцесној теорији при чему диверзија значи један облик скретања са општег, уобичајеног, редовног кривичног поступка. Диверзиони поступак значи само да се поступак окончава на другачији начин него што је то уобичајено по општим правилима. Видети: М. Шкулић, *Малолетници као учиниоци и као жртве кривичних дела*, Београд, 2003, op. cit., стр. 134-135.

¹⁹ „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 15/90.

У том смислу они су дужни да: а) прате резултате извршења изречене васпитне мере, б) обилазе малолетника смештеног у заводу или другој установи у коју је малолетник смештен, в) врше непосредан увид и г) разматрају извештаје о току извршења изречене васпитне мере. Такође, законом је обавезан надлежни орган старатељства да сваких шест месеци доставља суду и јавном тужиоцу за малолетнике извештај о току извршења осталих васпитних мера (посебних обавеза и мера појачаног надзора). Но, судија за малолетнике може захтевати од органа старатељства ове извештаје и у краћим временским периодима као што може да овакве извештаје затражи и од других стручних лица ако они постоје у суду (социјалног радника, психолога, педагога, специјалног педагога и др). Коначно, управа завода или друге установе у којој је малолетник смештен дужна је да сваких шест месеци доставља извештај о резултатима примене изречене васпитне мере суду и јавном тужиоцу за малолетнике с тим што се на захтев суда овај извештај може достављати и у краћем временском периоду и,

- 10) На другачији начин уређена је данас помоћ малолетнику после извршења заводских васпитних мера односно казне малолетничког затвора. Сада је постинституционални третман и прихват малолетника уређен на другачији начин где је потенцирана већа улога и активност надлежног органа старатељства. Овај орган заправо за све време трајања извршења изречених малолетничких кривичних санкција институционалног карактера одржава сталну сарадњу и контакт не само за установом у којој се малолетник налази и са самим малолетником, већ и са његовом породицом како би се она припремила и оспособила за враћање малолетника у ранију социјалну средину и његово укључивање у нормалан и друштвено користан живот и активности.

ВРСТЕ И САДРЖАЈ МЕЂУНАРОДНИХ И ЕВРОПСКИХ СТАНДАРДА

У основи новоуспостављеног система малолетничког кривичног права у Републици Србији налазе се одређени правни стандарди предвиђени у више међународних и европских правих аката које је усвојила наша држава.²⁰ Међу тим стандардима посебно се истичу следећи: 1) најбољи

---

²⁰ Д. Улетиловић, „Примјена међународних стандарда у домаћем законодавству са аспекта примјене васпитних препорука као мјера преусмеравања од редовног кривичног поступка“, у: *Малолетничка деликвенција као облик друштвено неприхватљивог понашања*, Бања Лука, 2008, стр. 335-349.

интерес детета, 2) право на живот, опстанак и развој детета, 3) недискриминација и, 4) поштовање мишљења детета. Поменуте међународне и европске стандарде о поступању државних органа према малолетним учиниоцима кривичних дела (који потенцирају добробит детета и малолетника у сразмери са околностима које се тичу његове личности, али и околностима које се односе на кривично дело), успостављају између осталог следећи акти:²¹

- 1) Конвенција УН о правима детета из 1989. године;²²
- 2) Европска конвенција за заштиту људских права и основних слобода;²³
- 3) Минимална стандардна правила за малолетничко кривично правосуђе (тзв. Пекиншка правила) усвојена од стране УН 1985. године;²⁴
- 4) Правила УН о заштити малолетника лишених слободе (тзв. Хаванска правила) из 1990. године;²⁵
- 5) Смернице УН за превенцију малолетничке деликвенције (тзв. Ријадске смернице) из 1990. године;²⁶
- 6) Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мере (тзв. Токијска правила) из 1990. године;²⁷

---

²¹ Д. Јовашевић, „Примена међународних стандарда заштите права малолетника у новом кривичном праву Републике Србије“, у: *Уставне и међународноправне гаранције људских права*, Ниш, 2008, стр. 205-224.

²² „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори“, број 15/1990.

²³ „Службени лист Србије и Црне Горе – Међународни уговори“, број 9/2003.

²⁴ Резолуција УН број 40/33 од 29. новембра 1985. године. Ова правила представљају најпотпунији скуп минималних стандарда, права и процедура којима се надлежни државни органи морају руководити у свим случајевима поступања према малолетницима који су лишени слободе са циљем обезбеђења поштовања њихових права и безбедности, те развоја психичке и физичке добробити.

²⁵ Резолуција УН број 45/113 од 14. децембра 1990. године.

²⁶ Резолуција УН број 45/112 од 14. децембра 1990. године. Ове смернице се заснивају на идеји да државе најефикаснијим начинима и средствима смање број деце у сукобу са законом тако што јачају помоћне системе и квалитет живота малолетника од раног детињства до пубертета. Оне садрже основне принципе које подстичу превентивно деловање у области деликвенције младих.

²⁷ Токијска правила садрже осам различитих категорија: 1) општи принципи, 2) фаза пре суђења, 3) фаза суђења и изрицања пресуде, 4) фаза после изрицања пресуде, 5) примена алтернативних казних мера, 6) особље, 7) волонтери и друго особље заједнице и 8) истраживање, планирање, формулисање политике и оцењивање. Правила промовишу већу улогу заједнице у спровођењу кривичног правосуђа и јачање осећања одговорности малолетног учиниоца кривичног дела према заједници.

7) Европска правила о друштвеним санкцијама и мерама за спровођење малолетничког кривичног правосуђа (тзв. Бечка правила) из 1997. године.²⁸

Уз наведене акте универзалне међународне организације, од посебног су значаја за кривичноправни положај малолетних учинилаца кривичних дела и следеће препоруке Савета Европе које је донео Комитет министара ове најмасовније и најстарије европске регионалне политичке организације. То су:

- 1) Препорука П (87) 20 о друштвеном реаговању на деликвенцију малолетника из 1987. године;
- 2) Препорука П (88) 6 о друштвеном реаговању на деликвентно понашање младих који потичу из мигрантских породица из 1988. године;
- 3) Европска правила за санкције и мере П (92) 16 из 1992. године и,
- 4) Препорука П (2003) 20 о новим начинима третирања малолетничког преступништва (деликвенције) и улози малолетничког правосуђа из 2003. године.²⁹

Стандарди предвиђени у наведеним међународним и европским правним актима које је потписала и ратификовала наша држава су инкорпорисани и у одредбе новог Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица.³⁰ За даљи развој малолетничког кривичног права од посебног је значаја Резолуција XVII Конгреса међународног удружења за кривично право који је одржан у Пекингу 2004. године у којој су између осталог усвојене следеће Препоруке:³¹

---

²⁸ Правила имају за циљ да обезбеде оквир и помоћ државама у примени међународних стандарда, а посебно Конвенције о правима детета у националном правосудном систему за малолетнике.

²⁹ Љ. Митровић, „Стандарди УН и други међународни документи у позитивном и будућем малолетничком казненом праву Републике Српске“, у: *Контрола криминалитета и европски стандарди*, Београд, 2009. године, стр. 246.

³⁰ Т. Geraghty, „Justice for children“, *The Journal of criminal law and criminology*, no. 1/1997, pp. 190-241; „Службени гласник Републике Србије“, број 85/2005. Видети: Д. Јовашевић, *Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица са уводним коментаром*, Београд, 2005.

³¹ Б. Цветко, „Припремни колоквиј за 17. Међународни конгрес АИДП о казненоправној одговорности малолетника у националном и међународном казненом праву“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 1/2003, str. 229-235.

1) Малолетна лица подлежу закону са свим његовим специфичним карактеристикама. Због ових специфичности правосудни систем треба да разматра кривичну одговорност малолетника као засебно питање у оквиру елемената кривичног дела; 2) Доња старосна граница за кривичну одговорност малолетника треба да буду одређена на 18 година, а минимална година старости не би требало да буде испод 14 година у време извршења кривичног дела; 3) Малолетни прекршиоци закона углавном би требало да буду подвргнути васпитним мерама или другим алтернативним казним мерама које су усредсређене на рехабилитацију појединца или ако ситуација захтева у изузетним случајевима на казнене мере у традиционалном смислу; 4) На малолетнике испод 14 година могу се примењивати само васпитне мере; 5) Примена васпитних или алтернативних казних мера које су усмерене на рехабилитацију могу бити проширене на захтев заинтересованог лица до 25 године; 6) Имајући у виду кривична дела извршена од стране лица која су старија од 18 година примењивост посебних одредби које се односе на малолетнике може се проширити до 25 године старости; 7) О кривичној одговорности малолетних лица морају одлучивати специјални судски органи који имају засебну надлежност од оних које се баве пунолетним лицима; 8) Одлуке суда требало би да буду засноване на прелиминарним мултидисциплинарним судским истрагама отвореним за испитивање обеју страна и, 9) Потребно је поклонити посебну пажњу интересу жртава и хуманом односу према њима.³²

ПОЈАМ И ВРСТЕ МАЛОЛЕТНИХ УЧИНИЛАЦА КРИВИЧНИХ ДЕЛА

Основни предмет малолетничког кривичног права јесте утврђивање кривичноправног положаја малолетних лица као учинилаца кривичних дела. У том смислу се у Републици Србији као малолетник сматра лице које је у време извршења кривичног дела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година (члан 3. ЗОМУКД). Лица у узрасту до 14 година називају се „децом“ и према њима се не могу применити кривичне санкције, нити друге кривичноправне мере. То значи да ова лица не могу да буду активни субјект кривичног дела. У савременом кривичном праву границе малолетства су одређене на различит начин: а) 12 година – Грчка, Турска, б) 13 година – Француска, в) 14 година – Аустрија, Босна и Херцеговина,

³² Текст Резолуције је објављен у целини у: *Ревизија за криминологију и кривично право*, Београд, број 1/2005, стр. 221-222.

Бугарска, Црна Гора, Хрватска, Италија, Македонија, Немачка, Руска федерација, Србија, Шпанија, г) 15 година – Чешка, Финска, Норвешка, Шведска, д) 16 година – Белгија, Португал, Швајцарска, Украјина и, е) 18 година – Кина. Тако Грчки кривични законик у члану 121. као децу сматра лица узраста до 12 година, а млађи малолетници су лица у узрасту од 12-17 година, док су старији малолетници лица узраста од 17-21 година.³³ И Кривични законик Турске у члану 31. прописује да деца узраста до 12 година нису кривично одговорна, док се као млађи малолетници сматрају лица узраста од 12 до 15 година. Старији малолетници су лица узраста од 15 до 18 година.³⁴ Узраст малолетства са навршених 13 година живота предвиђа Кривични законик Француске. Тако члан 122-8. француског Кривичног законика одређује да се кривичноправна способност стиче са навршених 13 година, а лица узраста од 13 до 18 година сматрају се малолетницима.³⁵ Највећи број савремених кривичноправних система границу малолетства одређују са навршених 14 година у време извршења кривичног дела. Такво решење познају сва кривична законодавства настала на територији бивше СФР Југославије, било да кривичноправни положај малолетника одређују у Кривичном закону (законику) или у посебном „малолетничком“ кривичном закону. Такође члан 31-32. Кривичног законика Бугарске сматрају децом – лица узраста до 14 година, малолетнике – лица узраста од 14 до 18 година и пунолетна лица – узраста преко 18 година.³⁶ Слично решење предвиђа и новодонети Закон за малолетничку правду Републике Македоније.³⁷ Овај закон разликује три категорије малолетних лица: а) дете, б) млађег малолетника и, в) старијег малолетника. У члану 12. закон одређује да су малолетници лица узраста од навршене четрнаесте до ненавршених осамнаест година. Лица која су у време извршења кривичног дела у узрасту од седам до четрнаест година називају се „деца у ризику“. Закон о судовима за младеж Републике Хрватске у члану 4. на идентичан начин одређује појам и врсте малолетних учинилаца кривичних дела.³⁸ Закон при томе разликује три категорије ових лица. То су: а) дете – лице узраста до четрнаест година које не подлеже

---

³³ N. Lolis, G. Mangakis, *The Greek penal code*, London, 1973, p. 48.

³⁴ „Official gazzeta“, no. 25611/2004.

³⁵ P. Poncela, *Droit de la peine*, Themis, Paris, 2003, p. 78.

³⁶ И. Ненов, *Наказателно право на Република Булгарија, Обща част*, Књига втора, Софија, 1992.

³⁷ „Службен весник на Република Македонија“, број 87/2007 од 12. јула 2007. године.

³⁸ „Народне новине Републике Хрватске“, број 111/97, 27/98 и 12/2002.

кривичној одговорности, б) млађи малолетник – лице узраста од 14 до 16 година према коме се могу изрицати само васпитне (одгојне) мере и, в) старији малолетник – лице које је навршило шеснаест, али није навршило осамнаест година према коме се могу изрицати васпитне мере, а изузетно и казна малолетничког затвора. Кривични законик Руске федерације у члану 14. одређује да се као малолетници сматрају лица која су у време извршења кривичног дела навршила 14 година, али нису навршила 18 година.³⁹ Закон о малолетницима Аустрије у члану 1. став 1. одређује да се под појмом малолетника подразумева лице које је у време извршења кривичног дела навршило 14 година. Лица до тог узраста су кривично неодговорна.⁴⁰ Слично решење познаје и Кривични законик Италије који предвиђа као минималну старосну границу за кривичну одговорност малолетника 14 година.⁴¹ Лица узраста од 14 до 18 година имају смањени обим кривичне одговорности (*minors*), а лица узраста од 18 уживају пуну кривичну одговорност (*adults*).⁴² На крају, и Закон о малолетничком кривичном правосуђу Немачке у члану 1. став 2. одређује границе малолетства са навршених 14, а ненавршених 18 година живота.⁴³ Члан 11. Чешког кривичног законика као децу сматра лица у узрасту до 15 година, а малолетници су лица узраста од 15-18 година који су делимично кривично одговорни за извршено кривично дело.⁴⁴ Шведски Кривични законик у шестом одељку, првог поглавља као доњу границе одговорности за кривична дела одређује 15 година.⁴⁵ И Кривични законик Републике Финске у члану 1. одељка 4. у глави трећој одређује да се кривична одговорност малолетника стиче са навршених 15 година.⁴⁶ До тог узраста лице се назива „дете“ и вршење деликата који су противни правним прописима представља могућност да се према овом лицу примене мере социјалне заштите. Лица узраста од 15 до 17 година називају се млађи малолетници, а лица узраста од 17 до 20 година јесу старији малолетници.

³⁹ И. Федосова, Т. Скуратова, *Уголовниј кодекс Росијској федерацији*, Москва, 2005, р. 24.

⁴⁰ “Jugendgerichtsgesetz”, *Bundesgesetzblatt* No. 599/1988.

⁴¹ J. Baviera, *Diritto minorile*, Milano, 1957, pp. 149-183; F. Uccella, *Minore e diritto*, Roma, 2003, pp. 87-114; R. Riccinotti, *La giustizia penale minorile*, Padova, 2007, р. 8.

⁴² “Compendio di diritto penale, Parte generale e speciale”, Napoli, 2001, р. 137.

⁴³ “Jugendgerichtsgesetz, Bundesgesetzblatt”, No. 3427/1974. i No. 1212/2008.

⁴⁴ “Trestny zakon s izmeneniami i dopolneniami”, Prag, 1974, р. 16.

⁴⁵ N. Bishop, *Swedish Penal Code*, Stockholm, 1999, р. 4.

⁴⁶ “The Criminal Code of the Finland”, *Official gazeta* No. 39/1989 i 940/2008.

Кривични законик Норвешке у члану 46. такође одређује да се као малолетник сматра лице које је у време извршења кривичног дела навршило 15 година, а није навршило 18 година.⁴⁷ Специфично решење предвиђа Кривични законик Украјине у члану 10.⁴⁸ Наиме, овај законик прописује да кривичној одговорности подлежу лица старија од 16 година. Лица која су, пак, учинила кривично дело у узрасту од 14 до 16 година су кривично одговорна само под условом да су учинила тешка кривична дела за која је прописана строга врста и мера казне (условна ограничена кривична одговорност) као што су: убиство; напад на судију, радника правосудног органа или војно лице; телесну повреду; силовање; крађу; пљачку; разбојништво; тешко хулиганство (силецијско понашање); оштећење важних привредних објеката, магистралних гасовода и нафтовода, при отежавајућим околностима; намерно уништење или оштећење државне, колективне или личне имовине грађана с тешким последицама и намерно изазивање железничке несреће. Кривични законик Португала у члану 19. прописује да се малолетство у кривичноправном смислу стиче са навршених 16 година. Према лицима узраста од 12 до 16 година која учине кривично дело примењују се одредбе Закона о старатељству.⁴⁹

Члан 17. Кривичног законика НР Кине одређује да се кривична одговорност стиче са навршених 18 година. Лица узраста од 14 до 18 година кажњавају се блаже. Ако лица изврше следећа кривична дела: намерно убиство или намерно нанешење штете другом лицу или пак изврше силовање, разбојништво, трговину опојним дрогама, паљевину, експлозију или тровање – тада подлежу кривичној одговорности.⁵⁰

Малолетници се као учиниоци кривичних дела (што произилази из наведених законских решења) у нашој земљи деле према узрасту на две категорије. То су: 1) млађи малолетници и, 2) старији малолетници. Млађи малолетници су лица узраста од навршених четрнаест до ненавршених шеснаест година. Млађа малолетна лица се, дакле, налазе на граници између деце (према којима се не примењују никакве кривичне санкције) и старијих малолетника. Степен њихове зрелости, психичке и социјалне је

---

⁴⁷ “The General Penal Code of the Kingdom of Norway”, Act No. 10. of 22 May 1902 with subsequent amendments by Act No. 131. of 21 December 2001.

⁴⁸ М. И. Коржанскиј, *Популарниј коментар Криминолошког кодексу*, Киев, 1997, р. 34.

⁴⁹ Интернар: www.mpublic.ro/minori.

⁵⁰ С. D. Pagle, *Chinese Criminal Law*, Peking, 1997, р. 37.

такав да заиста не би било оправдано према њима применити неке теже мере осим васпитних мера. Као старији старији малолетници сматрају се лица која су у време извршења кривичног дела (а то је време предузимања радње чињења или нечињења којом се проузрокује кривичноправно релевантна последица) навршила шеснаест, али нису навршила осамнаест година. Поред њих у одређеним случајевима малолетничко кривично право се примењује и на млађа пунолетна лица. То су лица која су у време извршења кривичног дела навршила осамнаест година, а у време суђења (дакле до доношења правноснажне судске одлуке о кривичној ствари) нису навршила двадесет једну годину.

ВАСПИТНИ НАЛОЗИ КАО НЕФОРМАЛНЕ МЕРЕ

Најзначајнија новина новог малолетничког кривичног права јесте увођење алтернативних, неформалних или диверзионих мера, средстава и поступака који треба да воде скретању кривичног поступка на друге гране права (породично право, право социјалног старања).⁵¹ То су васпитни налози (препоруке, забране или упутства).

Појам и сврха васпитних налога

Основ за примену васпитних налога као диверзионих мера произилази из члана 40. став 3. тачка б. Конвенције УН о правима детета коју је 1990. године потписала и ратификовала и наша земља. Но, и други међународни

---

⁵¹ Према расположивим статистичким подацима о изреченим кривичним санкцијама према малолетним учиниоцима кривичних дела може се извући закључак о неефикасности у поступању са овом категоријом учинилаца кривичних дела, а да је с друге стране, висок проценат рецидива – поврата (до 85%). Даље, у протеклом периоду јавна тужилаштва су применом дискреционих овлашћења 1/3 кривичних пријава према малолетницима одбацивала по принципу једноставног опортунитета, 1/3 кривичних пријава је завршавана обуставом кривичног поступка због нецелисходности даљег вођења кривичног поступка, а према само 1/3 учинилаца кривичних дела је изрицана нека од малолетничких кривичних санкција и то: 45-47% укор, 48% мере појачаног надзора и 3-4% заводске мере, а казна малолетничког затвора тек у 0,5-1%; Диверзиони правно социолошки концепт се заснива на схватањима Е. Диркема, М. Вебера и Н. Кристија у чијој се основи налази размишљање о могућностима да се конфликт између жртве и учиниоца кривичног дела реши мирно вансудским путем и то поравнањем око захтева за накнаду штете. Улога државе се ограничава на непристрасног посредника који интервенише у неформалним поступцима; Видети: В. Свјетко, „Formalne i neformalne sankcije u maloljetničkom kaznenom pravu“, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Zagreb, broj 2/1999, str. 341-356.

документи промовишу примену неформалних мера према малолетним учиниоцима лакших или средње тешких кривичних дела. Међу овим међународним документима се нарочито истиче Резолуција број 2, о социјалној улози кривичноправног система (која указује на значај примене алтернативних мера ресторативне правде у области социјалне реакције на кривична дела малолетника) коју су усвојили министри правде Европске уније у Хелсинкију 2005. године. Према овако преузетим обавезама, у кривичном праву је потребно и пожељно да се уведу мере поступања са децом која су прекршила закон (и тако учинила у закону предвиђено кривично дело), али без прибегавања судском поступку.⁵² На сличан начин и Стандардна минимална правила УН за алтернативне казнене мере (тзв. Токијска правила) из 1990. године препоручују ширу употребу заводских или алтернативних мера као основа за минималну правну заштиту лица којима се изричу мере које су алтернативне затварању (дакле супститути институционалним мерама). Циљ је ових Минималних правила да се и друштвена заједница више укључи у управљање кривичним правосуђем, а посебно у третман малолетника као учинилаца кривичних дела, као и да се међу овим лицима промовише осећање личне одговорности према друштвеној заједници. Тако схваћено скретање поступка означава различите начине, мере и методе како би се млади сачували од штетног дејства судства за малолетнике односно дејства кривичних санкција. Ради се о мерама које су у највећој мери лишене казних својстава. Оне имају карактер васпитних, образовних или медицинских мера које се примењују, истина, према малолетном учиниоцу кривичног дела како би он под њиховим дејством променио свој ранији, дотадашњи стил и начин живота, понашање, навике и интересовања. Њиховом применом се према малолетницима избегава примена казни које су иначе прописане у Кривичном (или споредном) закону за учињено кривично дело. Али ове диверзионе мере треба да остваре и друге процесне циљеве као што су: да се услови започињање и вођење кривичног поступка према малолетнику испуњењем одређених обавеза или захтева. Увођење ових алтернативних мера у савремено малолетничко кривично право довело је до тзв. плуралистичког система малолетничких кривичноправних мера или „трећег стуба” санкција.⁵³ Поменути диверзиони систем познат је и као систем ресторативне правде

---

⁵² Д. Јовашевић, „Алтернативне мере за малолетне учиниоце кривичних дела у домаћем и упоредном праву“, *Билтен Округног суда у Београду*, Београд, број 77/2008, стр. 54-81.

⁵³ Н. Н. Jesheck, T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrecht, Allgemeiner teil*, Berlin 1996, p. 29.

где се према малолетном учиниоцу кривичног дела примењују мере које су алтернатива кривичним санкцијама.⁵⁴ У том систему малолетнику се намеће обавеза да преузме одговорност за своје поступке, да се суочи са жртвом (оштећеним), али и са представником друштва, као и да активно ради на отклањању штете која је причињена кривичним делом. Због тога он учествује у различитим активностима које уопште подижу ниво квалитета живота у заједници, али и којима стиче нова искуства, постаје активан, користан и продуктиван члан заједнице, развија самоконтролу понашања и укључује се у групе вршњака које немају деликвентне склоности. Васпитни налози су посебне мере *sui generis* које немају карактер кривичне санкције. Наиме, према малолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година може се изрећи један или више васпитних налога. То су мере које су примарно усмерене на личност малолетника, његову рехабилитацију и реинтеграцију у друштвену средину. Ради се о различитим мерама, третманима и поступцима образовног, васпитног или медицинског карактера. Значај примене васпитних налога је вишеструко изражен у функцији условљеног опортунитета примењивог од стране јавног тужиоца односно у функцији целисходности даљег вођења поступка о чему одлучује суд при чему посебно треба имати у виду да је судски поступак најчешће дуг, скуп, стигматизујући и често неефикасан. Тим пре што се најчешће ради о багателном криминалитету и то према примарним учиниоцима кривичних дела са често претпостављеним исходом – изрицањем судског укора или обустављањем поступка. Сврха наведених налога је да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави већ покренути поступак односно да се применом оваквог васпитног налога утиче на правилан развој малолетника, као и на јачање његове личне одговорности како убудуће не би наставио са вршењем кривичних дела, посебно када се ради о багателном или средњем криминалитету. Дакле, овде се ради о мерама искључиво специјално превентивног карактера које воде извансудским облицима интервенције.⁵⁵

⁵⁴ Васпитним налозима се постиже преусмеравање понашања младих у позитивне алтернативе, односно уклањање њиховог кривичног случаја из редовне кривичне процедуре или се избегава њихова осуда. Наиме, диверзиони поступак обухвата процес уклањања младих из формалног процесуирања и упућује малолетника у програм друштвеног (а не правосудног) третмана.

⁵⁵ Д. Јовашевић, З. Стевановић, „Примена алтернативних мера за малолетнике у кривичном праву“, у: *Зборник Института за криминологику и социологику истраживања*, Београд, број 1-2/2009. године, стр. 37-64.

Вансудске, диверзионе или нефоралне мере према малолетним учиниоцима кривичних дела треба да обезбеде ефикаснију реакцију друштва на лакша малолетничка кривична дела. Стога се чешћа, благовремена и делотворнија примена неформалних мера код лакших кривичних дела малолетника јавља као изразито значајно и корисно средство чија употреба носи низ предности у односу на класична средства реаговања друштва на криминалитет (путем кривичних санкција). Тако се истиче да: 1) неформалне мере производе значајне последице за малолетног учиниоца кривичног дела (нпр. накнада штете, извињење, учешће у „добротворном” раду), 2) мере омогућују брзу интервенцију према малолетнику, 3) мере пружају широј друштвеној заједници да преузме значајну улогу у планирању одговора локалне заједнице на криминалитет малолетника, 4) примена ових мера не оставља штетне последице на малолетника, 5) мере растерећују суд који сада може да се бави озбиљнијим кривичним делима и, 6) поступак изрицања ових мера је брз, неформалан, ефикасан и економичан па штеди и време и средства.

Врсте васпитних налога

Васпитне налоге које се називају и „парасанкције” изричу јавни тужилац за малолетнике или судија за малолетнике. Овакво решење према коме ове мере може да изрекне јавни тужилац је донекле спорно будући да васпитне налоге изриче орган који није надлежан за изрицање кривичних санкција, јер се ради о органу кривичног гоњења. Спорно је такође и што се ови налози могу изрицати без вођења формалног поступка у коме би се утврдило да ли је малолетник извршио и које кривично дело. За примену васпитних налога потребно је кумулативно испуњење два услова. То су: 1) Формални (објективни) услов – да се ради о кривичном делу за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година. То су дела мање или средње тежине и, 2) Субјективни услов – који се јавља у два вида: а) да је малолетник признао извршење кривичног дела и б) да постоји одређени однос малолетника према кривичном делу, али и према оштећеном лицу. Васпитни налози се могу изрећи само малолетним учиниоцима кривичних дела што значи да је њихова примена искључена према млађим пунолетним лицима. При избору васпитног налога надлежни орган нарочито узима у обзир у целини интерес малолетника и оштећеног лица водећи рачуна да се применом једног или више васпитних налога не омете процес редовног

школовања или запослења малолетника.⁵⁶ Овако одређени налог може да траје најдуже шест месеци при чему се избор, замена и примена односно надзор у примени васпитног налога од стране надлежног органа врши у сарадњи са родитељима, усвојиоцима или стараоцем малолетника и надлежним органом старатељства. Малолетничко кривично право у Републици Србији познаје више врста васпитних налога у смислу основних поставки ресторативне правде који омогућавају скретање са класичне судске процедуре (члан 7. ЗОМУКД).⁵⁷ То су:

- 1) Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле у целини или делимично штетне последице извршеног кривичног дела.⁵⁸ Испуњењем ових налога се омогућава да се малолетник суочи са оштећеним лицем (лицима), дакле лицем чије је правно добро повређено или угрожено, да малолетник на тај начин схвати да је оштећеном нанео одређену штету што може имати дејство и на јачање његове личне одговорности за своје поступке. Код поравнања са оштећеним као васпитног налога у пракси су се јављали следећи проблеми: а) ко спроводи поступак поравнања (то би могао да буде јавни тужилац за малолетнике или судија за малолетнике или овлашћени медијатор који позива малолетног учиниоца кривичног дела и његове родитеље, усвојиоце, стараоце или другог законог заступника да сами или са браниоцем дођу на састанак са оштећеним (и његовим пуномоћником или законским заступником), б) где се спроводи поступак поравнања (у просторијама јавног тужиоца, у суду или у просторијама овлашћеног медијатора), в) колико дуго поступак може да траје (у пракси се заступа мишљење да поступак посредовања треба да буде брз и ефикасан, тако да не траје дуже од

---

⁵⁶ Иако васпитни налози нису врста кривичних санкција, ипак су неки од ових налога по својој садржини и дејству слични васпитним мерама – посебним обавезама. При томе посебне обавезе као кривичне санкције изриче судско веће после спроведеног поступка у коме је утврђено да је малолетник извршио кривично дело које му се ставља на терет. Видети: D. Jovašević, „Primena diverzionih mera prema maloletnim učiniocima krivičnih dela“, u: *Varstvoslovje med teorijo in prakso*, Maribor, 2009, pp. 72-73.

⁵⁷ М. Бабић, И. Марковић, *Кривично право*, Општи дио, Бања Лука, 2008, стр. 478-481.

⁵⁸ У судској пракси се може појавити проблем код примене овог васпитног налога ко се све може сматати оштећеним лицем – да ли само физичко (пунолетно лице или лице које је лишено пословне способности; малолетно лице у ком случају се поставља питање да ли ова лица или њихови законски заступници или пуномоћници учествују у примени овог васпитног налога) или правно лице (конкретно, законски или статутарни пуномоћник).

месец дана) и, г) како се поступак завршава (закључењем писменог поравнања као резултат медијације – посредовања у коме се одређују обавезе, рокови њиховог испуњења и начин праћења споразума). Поравнање малолетног учиниоца кривичног дела са жртвом (оштећеним лицем) тога дела се у иностраном кривичном законодавству најчешће одвија посредовањем између ових лица. Посредовање између малолетног учиниоца кривичног дела и оштећеног је најчешће примењиван облик диверзионог поступања у разним државама (нпр. САД, Норвешка, Данска). Но, постоје и други слични модели као што су: поравнање (Словенија, Хрватска, Аустрија, Немачка, Белгија, Француска, Норвешка, Канада, САД), поправни одбор локалне заједнице (САД), заједнички породични састанак или породични суд (Нови Зеланд, Аустралија), одлучивање у кругу (САД) и суд за малолетнике (САД, Канада, Јапан, Немачка). Васпитни налог у виду извињења малолетника оштећеном, у пракси је производио и одређене проблеме. Тако у случају примене овог васпитног налога, малолетник који је у припремном поступку признао извршење кривичног дела и изразио спремност да се извини представнику оштећеног правног лица, то може да учини у суду или да заједно са својим законским заступником оде у оштећено правно лице и да се јавно извини у присуству овлашћеног представника правног лица. У вези са овим отвара се и питање, ко се све може сматрати оштећеним лицем?

- 2) Редовно похађање школе или редовни одлазак на посао. Ове мере имају за циљ социјалну интеграцију малолетника у друштвену заједницу и развијање његове свести о неопходности понашања у складу са друштвеним правилима;
- 3) Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја. Применом налога се настоји да малолетник прихвати друштвене вредности како би се оспособио за преузимање корисне и делотворне улоге у друштву. На овај начин малолетнику се омогућава да редовно испуњава одређене обавезе како би му се сузио простор и време у коме је препуштен доколици, проблему „слободног времена”. Тако се истовремено утиче и на јачање дисциплине малолетника и стварање и учвршћивање његових радних навика. У примени овог васпитног налога у пракси се јављају проблеми како одредити избор организација на локалном нивоу и како их анимирати да пристану на примену васпитних налога. Стога се као једно од решења у пракси

искристалисало мишљење према коме се, на захтев јавног тужиоца или суда за малолетнике орган старатељства треба да спроведе анкета на локалном нивоу, те да се направи избор од заинтересованих установа и организација државног (јавног) и цивилног сектора које би се укључиле у друштвено користан пројекат превенције малолетничке деликвенције. Са овим установама и организацијама требало би даље сачинити писмене споразуме са врстом и садржином одређених послова и активности а закључене споразуме доставити органима малолетничког кривичног правосуђа који би у сваком конкретном случају бирали установу или организацију према врсти и природи послова и активности малолетника за које се се претпоставља да би на бољи начин били у функцији васпитног налога;

- 4) Подвргавање одговарајућем испитивању и одвицавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и
- 5) Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.⁵⁹

Јавни тужилац за малолетнике такође има могућност да своју одлуку о непокретању кривичног поступка сходно начелу опортунитета гоњења (члан 58. ЗОМУКД) услови пристанком малолетника и његових родитеља, усвојиоца или староца као и самом спремношћу малолетника да у остављеном року испуни један или више постављених васпитних налога. Заправо, све док не поднесе захтев за покретање припремног поступка, јавни тужилац за малолетнике има широке дискреционе могућности у погледу одлучивања да ли ће покренути кривични поступак према малолетнику због учињеног кривичног дела или не. Увођење васпитних налога у систем малолетничког кривичног правосуђа у великој мери је променило и улогу оштећеног лица у смислу његовог активног укључивања у реализацију појединих васпитних налога, потом у погледу промене положаја оштећеног од пасивне жртве кривичног дела и „немог посматрача” кривичног поступка који сада преузима активнију улогу у смислу давања свога пристанка за изрицање односно праћења тока извршења појединих васпитних налога и у односу остваривања примарног циља поступања према малолетнику, који по себи представља

---

⁵⁹ Д. Јовашевић, „Новине у малолетничком кривичном праву у функцији превенције криминалитета“, у: *Казнено законодавство и превенција криминалитета*, Палић, 2008, стр. 382-397.

поправљање штете нанете жртви и реинтеграцију учиниоца кривичног дела уместо његовог отуђења и изолације из друштва.⁶⁰

ЗАКЉУЧАК

Систем новог малолетничког кривичног права Републике Србије у потпуности је подређен криминално-политичким циљевима, који обухватају васпитање малолетног учиниоца кривичног дела и његово преваспитање. На тај начин истакнут је специјално-превентивни карактер ове гране права чиме је напуштен његов дотадашњи „терапеутски“ карактер. У теорији се истиче да су малолетничке кривичне санкције у првом реду мере помоћи, мере социјализације са што мање елемената принуде, ограничења права и слободе и репресије, а све више мере помоћи, бриге, надзора и отклањања и предупредивања сметњи и услова за њихов нормалан и несметан развој и сазревање. То у крајњој линији и одговара тзв. Хаванским правилима које је УН усвојила 1990. године која у односу на малолетне учиниоце кривичних дела захтева искључењ или свођење на минимум било каквог облика лишења слободе (члан 11. тачка б.). Но, поред и уместо кривичних санкција, на основу прихваћених међународних и европских стандарда, модерна кривична законодавства (Аустрија, Канада, Немачка, Француска, Словенија, Србија, Македонија, Хрватска, Црна Гора, Босна и Херцеговина), познају различите неформалне мере алтернативног карактера чија се примена препоручује према теорији неинтервенисања кад год је могуће избегавање кривичног правосуђа преко скретања кривичног поступка (*diversion*), посебно када се ради о багателном, епизодном, примарном, ситуационом или случајном криминалитету. То су различите мере *sui generis* у виду васпитних налога, упуштава, забрана или препорука чији је циљ да се избегне или одложи вођење кривичног поступка према малолетном учиниоцу кривичног дела. Заправо, циљ примене ових мера јесте скретање поступка према малолетним лицима са кривичног права на друге гране права (нпр. породично право или право социјалног старања). Решење је складу са чланом 40. став 3. тачка б. Конвенције УН о правима детета који захтева од држава потписница да предузму мере кад год је могуће и пожељно да се уведу мере поступања са децом и малолетницима која су прекршила закон без прибегавања судском поступку. Заправо, најзначајнија новина новог

---

⁶⁰ Lj. Žakman Ban, „Mogućnosti probativnog pristupa u okviru alternativnih sankcija u Hrvatskoj“, *Kriminologija i socijalna integracija*, Zagreb, broj 1/1994, str. 77-96.

малолетничког кривичног права јесте увођење алтернативних мера које су у новом законском решењу дефинисане у облику васпитних налога (преорука или упутстава). Тако схватање представља „скретање поступка“ које се остварује на различите начине, мере и поступке како би се млади сачували од штетног дејства судства за малолетнике, односно кривичних санкција. Васпитни налози су посебне мере *sui generis* које немају карактер кривичне санкције. Наиме, према малолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година може се изрећи један или више васпитних налога. Сврха васпитних налога је, да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави већ покренути поступак односно, да се применом васпитног налога утиче на правилан развој малолетника као и на јачање његове личне одговорности како убудуће не би наставио са вршењем кривичних дела, посебно када се ради о багателном или средњем криминалитету. Дакле овде се ради о мерама искључиво специјално- превентивног карактера.